

УДК 631.1(338.1)

Павленко О. С.

pavlenko.o.s@dsau.dp.ua ORCID ID: 0000-0003-3557-3338

к.е.н., доц., доцентка кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРОБІЗНЕСУ В КОНЦЕПЦІЇ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. *Визначено роль та принципи агробізнесу в рамках концепції зеленої економіки та його внесок у досягнення сталого розвитку. Досліджено адаптованість сучасних тенденцій розвитку аграрного сектору до вирішені вимог зеленої економіки та створення стійкої, екологічно відповідальної системи сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано необхідність перегляду традиційних методів ведення сільського господарства та впровадження інноваційних технологій, які зменшують вплив на навколишнє середовище та оптимізують використання ресурсів. Ідентифіковано ключові аспекти зеленого підходу до розвитку агробізнесу, а саме: збереження природних ресурсів, скорочення викидів та впровадження принципів циркулярної економіки в сільськогосподарське виробництво. Підкреслюється важливість розробки ефективних стратегій управління відходами, створення інтегрованих систем управління енергоефективністю та використання альтернативних джерел енергії в агропромислових комплексах. Звертається увага на важливості упровадження екологічно ефективних та сталих аграрних практик забезпечення продовольчої безпеки та збереження природних ресурсів. Аналізується еволюція дефініцій “зелена економіка”, “сталий розвиток”, “продовольча безпека” та їх основні постулати. Виокремлено соціальні аспекти сталого агробізнесу, зокрема: соціальна відповідальність агробізнесу, створення робочих місць та покращення умов життя у сільській місцевості, налагодження партнерських відносин між агробізнесом, громадами та органами влади задля сприяння сталому розвитку регіонів. Досліджено ключові аспекти зеленої трансформації агробізнесу, включаючи використання новітніх технологій, впровадження регенеративних сільськогосподарських практик та підтримку сталого виробництва. Надано рекомендації щодо державної політики подальшого розвитку екологічно збалансованого та економічно ефективного аграрного сектору. Обґрунтовано необхідність активного впровадження зелених інновацій у сільське господарство для досягнення глобальних цілей сталого розвитку та створення ефективної стійкої аграрної системи, що досягається за допомогою екосистемного підходу до управління сільським господарством, лісовим господарством та рибальством.*

Ключові слова: агробізнес, зелена економіка, екосистемний підхід, сталий розвиток, продовольча безпека, ресурсоощадність.

Pavlenko Olena

pavlenko.o.s@dsau.dp.ua, ORCID ID: 0000-0003-3557-3338

PhD, Associate Professor of Economics Department,

Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS IN THE CONCEPT OF GREEN ECONOMY

Abstract. *This article deeply analyzes the role of agribusiness within the framework of the green economy concept and its strategic alignment towards achieving sustainable development. It aims to explore how contemporary trends in the agricultural sector can be adapted and addressed within the requirements of the green economy to create a sustainable and environmentally responsible agricultural system. The article begins by discussing the importance of agribusiness in the context of defined principles of the green economy and its potential contribution to achieving sustainable*

development. A significant emphasis is placed on the necessity of revisiting traditional agricultural practices and implementing innovative technologies that reduce environmental impact and optimize resource usage. Subsequently, key aspects of the green approach to agribusiness are examined, such as the conservation of natural resources, emission reduction, and the implementation of circular economy principles in agricultural production. The article highlights the importance of developing effective waste management strategies, creating integrated energy efficiency management systems, and utilizing alternative energy sources in agro-industrial complexes. A separate section of the article is dedicated to the analysis of the social dimensions of sustainable agribusiness, including issues of social responsibility, job creation, and improvement of living conditions in rural areas. A significant emphasis is placed on the necessity of establishing collaborative relationships between agribusiness, communities, and government authorities to promote sustainable development in regions. In the concluding part of the article, conclusions are drawn regarding the potential of agribusiness in achieving sustainable development within the framework of the green economy. Recommendations for state policies and the business sector are provided for further development of an ecologically balanced and economically efficient agricultural sector. Thus, the article makes a significant contribution to understanding and developing strategies to ensure sustainable development of agribusiness within the requirements of the green economy.

Key word: agribusiness, green economy, ecosystem approach, sustainable development, food security, resource efficiency.

JEL Classification: Q13, Q01

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-14>

Постановка проблеми. В наш час спостігається глобальна тенденція упровадження принципів сталого розвитку у всі сфери суспільного життя. Загальний зміст сталого розвитку включає в себе розвиток економіки та підвищення добробуту і якості життя сучасного покоління, при цьому має бути повне збереження природних ресурсів. Останні десятиліття концепція зеленої економіки стала широко використовуваною і часто розглядається як частина або розширення ідеї сталого розвитку. У сфері агробізнесу України наразі наростає зацікавленість в органічному сільському господарстві, енергозберігаючих технологіях та інноваціях у переробці відходів. Ці напрямки є безпосередніми складовими зеленої економіки і можуть виконати ключову роль у її розвитку, діючи як каталізатор трансформації сільського та харчового секторів. Проте залишається ще багато питань до дефініцій, аспектів і принципів зеленої економіки, чітке тлумачення яких прискорить розвиток українського агробізнесу та роль країни у міжнародному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем інноваційного розвитку агробізнесу з екологічною збереженістю та охороною навколишнього середовища зробили такі науковці, як Мусвото К., Нортъє К., Нахман А., Стаффорд У.,

Павленко Т.М. та інші, а також масштабні дослідження багатьох міжнародних організацій, таких як ООН, ОСЕР, GGGI, чії наукові досягнення мають значущий науковий та практичний внесок. Незважаючи на високий рівень та міждисциплінарний характер існуючих теоретико-методологічних розробок, принципи імплементації зелених напрямів агробізнесу в системі сталого розвитку потребують подальшого наукового дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у дослідженні ролі агробізнесу в рамках концепції зеленої економіки та визначення його внеску у досягнення сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мандат Організації Об'єднаних Націй з продовольства та сільського господарства (ФАО) охоплює широкий спектр аспектів, включаючи сільське господарство, лісове господарство, рибальство, аквакультуру, а також всі продукти харчування та непродовольчі продукти, отримані з цих галузей, узгоджуючи весь ланцюг постачання. Стійкий розвиток визначається як управління та збереження природних ресурсів, а також орієнтація технологічних та інституційних змін для забезпечення досягнення та задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь. В рамках сільського господарства, лісового господарства та рибальства стійкий розвиток

спрямований на збереження землі, води, генетичних ресурсів рослин та тварин, при цьому має бути екологічно недеградуєчим, технічно доцільним, економічно можливим та соціально прийнятним.

Продовольча безпека визначається як фізичний, соціальний та економічний доступ всіх людей у всі часи до достатньої, безпечної та поживної їжі, що відповідає їх дієтичним потребам для активного й здорового способу життя. Багатовимірний характер продовольчої безпеки включає аспекти доступності, доступу, стабільності та використання.

1. Доступність продовольства (визначається наявністю достатньої кількості їжі відповідної якості, яка надходить через внутрішнє виробництво або імпорт).

2. Купівельна спроможність (залежить від особистих ресурсів, що надають право на придбання продуктів для здорового харчування).

3. Продовольча стабільність (вимагає постійного доступу без ризику втрати через економічні, кліматичні або інші кризові ситуації).

4. Використання продовольства (передбачає адекватне харчування, чисту воду, санітацію та медичну допомогу для досягнення стану харчової благополучності, де всі фізіологічні потреби задоволені, враховуючи нехарчові внески у продовольчу безпеку).

Підхід до екосистеми формується на основі 12 принципів та п'яти оперативних вказівок Конвенції з біологічної різноманітності (CBD) для екосистем. CBD підкреслює, що загальне впровадження "екосистемного підходу" сприятиме досягненню балансу трьох ключових цілей: збереження, сталого використання та справедливого і рівноправного розподілу користі, що впливає з використання генетичних ресурсів. Експертна консультація FAO визначає, що основною метою екосистемного підходу до агробізнесу є планування, розвиток та управління сільськогосподарськими ресурсами, яке враховує різноманітні потреби та бажання суспільства, не ризикуючи можливостями майбутніх поколінь скористатися повним спектром товарів та послуг, які надають екосистеми. Отже, "екосистемний підхід" ставить за мету досягти балансу між соціальними цілями, враховуючи знання та невизначеності щодо біотичних, абіотичних та людських компонентів екосистем та їх взаємодій, і застосовує інтегрований підхід до агросектору в межах екологічно значущих областей.

Потреба у використанні екосистемного підходу охоплює всі галузі харчової та сільськогосподарської сфери, включаючи рибальство та лісове господарство. Концепція Зеленої економіки поки не має єдиної міжнародно визначеної дефініції, а існуючі визначення різняться залежно від інституцій. Проте, усі дослідники визнають, що Зелена економіка передбачає "робити більше/краще, використовуючи менше" і її застосування повинно базуватися на принципі "спільної відповідальності". Країни-члени ООН згодні, що концепція зеленої економіки не є заміною сталого розвитку, але слугує засобом досягнення стійкості, включаючи екологічну, економічну та соціальну сфери. Важливо зазначити, що, оскільки "зелена економіка" вказує на "стан справ", термін "екологізація економіки" більш точно відображає динаміку "процесу" постійного поліпшення продуктивності ланцюга постачання з урахуванням впливу на ресурси в залежності від різних рівнів розвитку, технологічних інновацій та капіталовкладень. Оскільки впровадження екосистемного підходу передбачає гармонізацію часто протирічливих вимог до благополуччя людини та екосистеми для забезпечення сталого використання екосистем, він становить важливу основу формування зеленої економіки. Поняття екосистемного підходу і зеленої економіки не є абсолютно ідентичними, але реальна зелена економіка можлива лише в межах екосистемного підходу.

Концепція "Зеленого перетворення економіки з використанням сільського господарства" (Greening the Economy with Agriculture – GEA), узагальнюючи дискусії та узгодження визначень, пов'язаних із зеленою економікою, пропонує наступне визначення GEA. Вказується, що "зелене перетворення економіки з використанням сільського господарства" спрямоване на збільшення продовольчої безпеки (з точки зору доступності, купівельної спроможності, стабільності та використання), використовуючи менше природних ресурсів, завдяки підвищенню ефективності на всьому ланцюгу вартості продуктів харчування. Це досягається застосуванням екосистемного підходу до сільського господарства, лісового господарства та управління рибальством з урахуванням різноманітних потреби і бажання суспільства, не тільки зараз, але й забезпечити можливість майбутніх поколінь скористатися повним спектром товарів та

послуг, які надають зелені екосистеми. Таким чином, GEA прагне встановити баланс між різноманітними соціальними цілями, враховуючи знання та невизначеність щодо біотичних, абіотичних та людських компонентів екосистем та їх взаємодій, і застосовує інтегрований підхід до сільського господарства, лісового господарства, рибальства та продовольчих ланцюгів в межах екологічно значущих областей.

Концепцію GEA обрано відповідно до зростаючого занепокоєння через світові харчові та паливні кризи, кліматичні зміни, фінансові труднощі тощо. Протягом останніх десятиліть значно пошкоджено 60% світових екосистем, глобальні викиди вуглецю зросли на 40%, існує значна загроза недостатності води та нафти протягом наступних десятиліть [5]. Більше мільярда людей стикається з голодом, а одна четверта частина населення країн, що розвиваються перебуває в абсолютній бідності. Два мільярди людей проживають за межами 2 доларів на день, і нерівність в країнах ОЕСР зростає. Кризи 2008, 2018, 2022 років підкреслили нестабільність існуючої економічної моделі. З урахуванням прогнозованого зростання доходів і населення до 9,2 мільярда до 2050 року передбачається обмеження підвищення попиту на ресурси з урахуванням екологічних обмежень [11].

Додатково сільське господарство, тваринництво, лісове господарство та рибальство, як суттєва складова діяльності, необхідної для життя та благополуччя, забезпечують засоби існування для приблизно 2,6 мільярда людей, що становить близько 40% світового населення. Більше 350 мільйонів найбідніших людей у світі, включаючи 60 мільйонів корінних народів, практично повністю залежать від лісів для свого щоденного існування. Гори, які займають 24% поверхні землі, є домівкою для 12% світового населення, а 14% – проживає в безпосередній близькості [3].

Багато гірських спільнот стикаються з нестачею їжі та періодами голоду через відмову від традиційних сільськогосподарських практик на користь методів, непридатних для використання в уразливих гірських місцевостях. Щоб зменшити кількість голодуючих людей в гірських районах, важливо надавати захист гірським екосистемам та сприяти стабільності в гірських регіонах. Досліджено, що зростання в галузі сільського господарства має більший вплив на зменшення бідності, ніж будь-який

інший сектор за межами сільського господарства. Проте ця діяльність безпосередньо впливає на більшість природних ресурсів, оскільки сільське господарство та лісове господарство охоплюють понад 60% поверхні Землі. Аквакультура присутня практично в будь-якому водоймі, належить до морських і наземних водойм, а сільське господарство використовує 70% видобутку води [2].

Неефективне управління цими галузями призводить до серйозних проблем, зокрема близько третини світових викидів парникових газів припадає на агробізнес та лісове господарство. З свого боку, вплив зміни клімату на сільське виробництво до 2080 року може призвести до загрози голоду для додаткових 600 мільйонів людей [10]. Отже, необхідне зменшення негативних екологічних впливів за рахунок удосконалення існуючих сільськогосподарських систем, які довели екологічну стійкість та розробки нових сільськогосподарських систем, які передбачають упровадження екосистемних послуг [8].

Сільське господарство, взаємодіючи з природними ресурсами у процесі виробництва, може завдати екологічної шкоди, або навпаки, забезпечити екологічні переваги. За умови ефективного управління сільське господарство може стати найбільшим постачальником екологічних товарів та послуг у порівнянні з будь-якою іншою економічною діяльністю. Це може слугувати вагомим внеском у напряму розвитку зеленої економіки. Наприклад, щорічно величезні площі землі втрачаються через деградацію та опустелювання. Ці землі могли б виробляти до 20 мільйонів тонн зерна та забезпечувати ним щорічно понад шість мільйонів людей [1].

Зважаючи, що формування продовольчої та харчової безпеки за допомогою сталого сільського господарства та відновлення навколишнього середовища є пріоритетом розвитку суспільства, постає питання: “як цього досягти?”. Зелена економіка вимагає переосмислення характеру прогресу та розробки інструментів, спрямованих на захист екологічних систем, стабілізацію економіки та забезпечення засобів існування людей. Це є основним завданням зеленої економіки, яка швидко розвивається шляхом значних інвестицій та інновацій. Концепція “зеленої економіки в контексті сталого розвитку та ліквідації бідності” ставить перед собою завдання не лише переходу до сталої економіки, але

й досягнення розподільчої справедливості. Якщо забезпечення соціальної нерівності є передумовою ефективного вирішення екологічних проблем, то ефективні екосистеми є важливим елементом продовольчої безпеки та сталого сільського господарства.

Міжнародна спільнота та практики активно працюють над упровадженням концепції сталого розвитку через відповідні політичні заходи, інструменти та ініціативи, представлені як урядовими, так і ринковими учасниками. Неefективність різних практичних методів забезпечення сталого розвитку економіки є результатом відсутності інструментів, які враховують екологічні, економічні та соціальні аспекти як невід'ємну систему. Ключовими факторами успішного сталого розвитку є ефективні структури управління та міжсекторальна інституційна спроможність на рівні як окремої країни, так і всіх рівнів міжурядових, громадських та приватних секторів. Сталий розвиток вимагає уникнення непередбачуваних наслідків та створення позитивних синергій. Для досягнення цієї мети необхідна відповідна політика розвитку як сільськогосподарського так і несільськогосподарського секторів, соціальне благополуччя та ефективне управління [6].

Суспільство прагне поліпшити екологічну ситуацію в світі та проявляє свідомий підхід до вибору екологічно чистих товарів для щоденного вжитку. Особлива увага населення приділяється компаніям, які сприяють зеленому відновленню, що призводить до значного зростання ринку екологічних товарів і послуг. За останні 20 років цей ринок збільшився більше ніж у 40 разів [7]. Однак, лінійна модель економіки функціонує на принципах “бери-роби-викидай” (“take, make, waste”). Видобуток ресурсів з 1970 року збільшився втричі та за прогнозами збільшиться на 70% до 2050 року, при цьому наслідки зміни клімату, втрати біорізноманіття та забруднення відчутні у всьому світі. Але сучасна світова економіка має оборот всього 8,6%, тому швидкий перехід до економіки замкнутого циклу може різко скоротити використання ресурсів [9].

Тому нами виділено основні “зелені” напрями українського агробізнесу в контексті сталого розвитку:

1. Упровадження й поширення сільськогосподарських та аквакультурних практик, які є стійкими, регенеративними, циклічними і при цьому забезпечують вищу урожайність культур та більш високий рівень харчування;

2. Інвестування продовольчого портфеля для зменшення негативних екологічних зовнішніх витрат, формування здорових варіантів систем харчування та максимізація позитивного впливу на людей і планету.

3. Зміна споживчої поведінки на свідомий вибір більш здорової їжі та зменшення втрат продуктів харчування шляхом маркетингових та освітніх кампаній.

4. Організація сталих ланцюгів вирубки лісів через формування глобальних інвестиційних коаліцій у їх відновлення.

5. Постановка цілей, розробка показників та упровадження практик і програм мінімізації відходів продуктів харчування по усьому ланцюгу їх постачання.

6. Встановлення та дотримання науково обґрунтованих норм вуглецевих викидів від сільськогосподарського виробництва.

7. Розробка та вдосконалення внутрішньої політики і системи забезпечення прав людини у всіх ланцюгах вартості харчових продуктів.

8. Облік цінності продовольства шляхом урахування природних, соціальних і людських капітальних витрат на засадах прозорості та відстеження харчової цінності продуктового ланцюга з відкритим доступ до даних.

Отже, взаємодії в системі харчування, які охоплюють виробництво та споживання, включають продовольчу безпеку країни, екосистемні послуги та соціальне благополуччя. При аналізі харчових систем в контексті глобальних змін навколишнього середовища, необхідно визначати ключові процеси та критерії продовольчої безпеки з урахуванням зворотних зв'язків та компромісів між різними рівнями прийняття господарських рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Ураховуючи вагомість ролі сільського господарства, лісового господарства та рибальства у подоланні бідності та їх вагомого впливу на природні ресурси, цей сектор стає необхідною складовою стратегії зеленої економіки. Вагомість ефективності зеленого сільського господарства перевищує аналогічні зусилля в інших галузях економіки та сприяє зменшенню бідності й голоду, покращенню здоров'я та харчування людей, а також зниженню негативних екологічних впливів і викидів парникових газів. Зелена економіка сільського господарства забезпечує раціональне виробництва продуктів харчування, сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів

харчового ланцюга: від ресурсів виробництва до розподілу кінцевого продукту. Як найбільший сектор, що використовує 60 % екосистем світу та забезпечує засоби існування для 40 % населення світу, агробізнес є критичними для зеленого переходу до економіки. Зелена економіка без агросфери існувати не зможе, а значить і сталий розвиток стане неможливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agricultural ecosystems – Facts and trends. WBCSD & IUCN. 2018.
2. Agriculture and Water Scarcity: a Programmatic Approach to Water Use Efficiency and Agricultural Productivity, FAO, 2022.
3. Meeting of the Mountain Partnership Consortium group FAO, 7-8 March 2011, Rome, Italy.
4. Michel Prom. The contribution of green agriculture to green economics greening the economy: a case for sustainability. *Proceedings of the Caribbean Food Crops Society*. 2015. № 51. P. 53–49.
5. Millennium ecosystem assessment. Our human planet: Summary for decision-makers. Island Press, 2005.
6. Musvoto C. Green Economy Implementation in the Agriculture Sector. Moving from Theory to Practice. 2018. P. 1–127.
7. Pavlenko T.V. The essence of green marketing. *Економічний вісник НТУУ “КПІ”*. 2018. No. 15. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/132529/128991>
8. Summary for Decision Makers of the Global Report. IAASTD, 2019.
9. The Role of Business in Moving from Linear to Circular Economies. 2021. UNEP reference document. URL: <https://www.unep.org/resources/publication/role-business-moving-linear-circular-economies>
10. Warren R., Arnell N., Nicholls R., Levy P., Price J. Understanding the regional impacts of climate change, Research report prepared for the Stern Review, Tyndall Centre Working Paper 90. Norwich : Tyndall Centre, 2006.

11. World Population Prospects: The 2018 Revision, Highlights. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Working Paper No. ESA/P/WP.210, United Nations, 2019.

REFERENCES

1. Agricultural ecosystems – Facts and trends. (2018), WBCSD & IUCN.
2. Agriculture and Water Scarcity: a Programmatic Approach to Water Use Efficiency and Agricultural Productivity (2022), FAO.
3. Meeting of the Mountain Partnership Consortium group (March 7-8, 2011), FAO, Rome, Italy.
4. Michel Prom (2015), The contribution of green agriculture to green economics greening the economy: a case for sustainability, *Proceedings of the Caribbean Food Crops Society*, no. 51, pp. 53–49.
5. Millennium ecosystem assessment. Our human planet: Summary for decision-makers (2005), Island Press.
6. Musvoto, C. (2018), Green Economy Implementation in the Agriculture Sector, Moving from Theory to Practice, pp. 1–127.
7. Pavlenko, T. V. (2018), The essence of green marketing. *Ekonomichnyj visnyk NTUU “Kyivkyj politekhnichnyj instytut”*, no. 15, available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/132529/128991>
8. Summary for Decision Makers of the Global Report (2019), IAASTD.
9. The Role of Business in Moving from Linear to Circular Economies (2021), UNEP reference document, available at: <https://www.unep.org/resources/publication/role-business-moving-linear-circular-economies>
10. Warren, R., Arnell, N., Nicholls, R., Levy, P., & Price, J. (2006), Understanding the regional impacts of climate change, Research report prepared for the Stern Review, Tyndall Centre Working Paper 90, Norwich: Tyndall Centre.
11. World Population Prospects: The 2018 Revision, Highlights (2019), Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Working Paper No. ESA/P/WP.210, United Nations.

Стаття надійшла до редакції
21 листопада 2023 р.